

Використання психологічних конструктів Д. Келлі у процесі формування міжнаціональної толерантності особистості.

Залєсова І. В. аспірантка кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті проведено аналіз когнітивної теорії Д.Келлі з точки зору застосування її у формуванні міжнаціональної толерантності особистості.

Ключові слова: когнітивна теорія, конструктивний альтернативізм, особистісний конструкт, типи конструктів, міжнаціональна толерантність.

Annotation: In this article it's been analyzed the cognitive theory of Dr. Kelly's from the point of view of its use in the formation of the international tolerance person

Key words Cognitive theory, constructive alternativism, personal construct, type of construct, international tolerance

В українському суспільстві все більшої актуальності набуває проблема формування міжнаціональної толерантності особистості. Адже саме цей феномен забезпечує успіх при розв'язанні питань консолідації української нації, формуванні громадянського суспільства нового типу. Толерантність виступає запорукою стабільності, єдності суспільства, показником готовності до мирного співіснування зі світовою спільнотою та співтовариством.

Виключно важливе значення проблеми формування міжнаціональної толерантності підсилюється Декларацією принципів толерантності, затвердженої резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО, низкою державних документів.

Проблема міжнаціональної толерантності розглядається вченими у різних аспектах: філософському – О. Асмолов, О. Довгополова, В. Євтух, В. Тишков, С. Дрожжина; соціологічному – К. Грабчак, Н. Паніна, В. Піскун,

О. Швачко; етнополітичному – В. Мухтерем, І. Жадан, І. Жданова, О. Кресін, В. Крисаченко, О.Майборода; історичному – В. Ханстантинов, Т. Татаренко, О. Кривицька; психологічному – Д. Леонтьєв Г. Солдатова, О. Шаюк; педагогічному – О. Безкоровайна, І. Бех, І. Борейчук, Б.Гершунський, С.Грабовська, О. Грива, Н. Яшин,

З точки зору аналізу проблеми формування міжнаціональної толерантності, цікавим на наш погляд, є когнітивний напрямок в теоріях розвитку, автором якого є Джордж Келлі. Окрім засновника теорії конструктів Д. Келлі, її розробкою займалися Д. Банністер, Дж. Майєрс, Ф. Франселла та інші.

Когнітивна теорія розвитку особистості Д. Келлі базується на основі цілісної філософської позиції про природу людини – конструктивного альтернативізму. Суть його в тому, що об'єктивну реальність можна розглядати з різних точок зору і люди здатні до перегляду або зміни власних інтерпретацій подій. [3, с.475]. Д. Келлі стверджував, що не існує таких речей у світі, відносно яких «не могло б бути двох думок», оскільки усвідомлення дійсності – це завжди предмет для тлумачення. Сутність конструктивного альтернативізму Д. Келлі розглядав так: «... яка б не була природа, або які б не були наслідки пошуку правди, ми сьогодні наштовхуємось на факти, яким можна дати стільки пояснень скільки може осягнути наш розум [Kelly, 1970, р. 1]. Реальна дійсність існує, проте люди розглядають, інтерпретують її на основі власних суджень, які можуть не співпадати із судженнями інших.

Яскравим підтвердження цієї думки є розмаїття ідей, поглядів, мотивів, ставлень відповідно до національної, етнічної належності у полікультурному світі.

В основі теорії Д. Келлі – метод, за допомогою якого люди інтерпретують явища або інших людей у своєму оточенні. Розроблену теорію особистості Келлі назвав теорією особистісних конструктів. Основні її положення були висвітлені у праці «The Psychology of Personal Constructs» (1955).

Особистісний конструкт – це ідея або думка, яку використовує людина з метою усвідомлення, інтерпретації, пояснення власного досвіду. Це є стійкий спосіб, за допомогою якого людина інтерпретує і прогнозує власний життєвий досвід з точки зору подібності і контрасту. Наприклад: «доброзичливий – агресивний», «схвильований – спокійний», «дружній – ворожий», «миролюбний – агресивний», «толерантний – інтолерантний» тощо. Мова йде про те, що кожна людина сприймає реальність за допомогою власних моделей або конструктів, які необхідні для створення картини світу. Валідність конструкта перевіряється ефектом прогнозу.

Подібні конструкти можуть існувати і в сфері міжнаціональних стосунків, зокрема, у виявленні ставлення до інших народів, етносів, націй, рис характерних для певної етнічної групи.

У відповідності з теоретичною системою Д. Келлі, людина виступає як вчений, дослідник, що прагне зрозуміти інтерпретувати, передбачати, контролювати світ своїх особистих переживань, для того щоб ефективно діяти у ньому.

Згідно із теорією Келлі особистісні конструкти є біполярні і дихотомічні. Тобто сутність мислення людини в тому, що вона усвідомлює життєвий досвід в термінах чорне або біле без відтінків. Цей когнітивний процес спостереження людиною подібності та відмінності явищ, подій, суб'єктів і формує особистісний конструкт. При цьому у двох з них відмічається подібність, а у третього – відмінність. Отже для формування конструктів необхідно, принаймі, три елементи. Всі конструкти мають два протилежні полюси. Те, в чому два елементи є подібними, називають емерджентним полюсом або полюсом подібності, те, в чому вони протилежні, третьому – називають імпліцитним або полюсом контрасту. Отже, мета особистісного конструкту – пояснити яким чином люди інтерпретують і прогнозують власний життєвий досвід з точки зору подібності і контрасту. У дослідженні сфери міжнаціональних стосунків можна застосовувати теорію особистісних конструктів, щоб пояснити

внутрішній світ індивіда, його почуття, установки, ідентифікації і стереотипи.

Д. Келлі виділив такі типи особистісних конструктів: упереджувальний – як такий, при якому те, що попало в одну класифікацію виключається з іншої. Цю інтерпретацію можна порівняти з мисленням ригідної людини, що виражається в принципі « нічого, окрім». Прикладом упереджувального конструкта може бути етнічний ярлик. Якщо людина є представником іншого етносу, національності, наприклад, грузинської, тоді про нього будуть думати тільки як про грузина. Упереджене мислення виключає право перегляду тієї чи іншої інтерпретації для інших і самого себе, не дає можливості розглянути це явище під іншим кутом зору. Д.Келлі виділяє ще такий тип конструкту як констеляційний. Елементи цих конструктів можуть належати одночасно до різних сфер, проте вони є постійними в складі своєї сфери. Тобто, якщо явище відноситься до якоїсь категорії одного конструкту, тоді інші його характеристики сталі. Це характерно для людей із шаблонним мисленням. Прикладом такого типу конструкта може бути вислів: « Якщо ця людина продавець, тоді вона обов'язково нечесна, несправедлива, хитра, груба у стосунках з клієнтом».

Цей приклад свідчить про те, що констеляційні конструкти обмежують наші можливості у використанні альтернативної думки якщо ми зараховуємо людину до певної категорії, тоді характеризуємо її досить однотипно.

Стереотипне мислення існує в суспільстві стосовно питань нації, етносу, міжнаціональних стосунків.

Келлі виділяє ще один тип конструкту – прогностичний. Його елементи є відкритими для альтернативних конструкцій. Він прямо протилежний за своїм призначенням двом попереднім, оскільки дає можливість людині бути відкритою для набуття нового досвіду та формувати альтернативну точку зору на реальний світ. Келлі відкидає думку про те, що лише третій конструкт повинен мати місце, оскільки відкидаючи два перші, можна наштовхнутись на труднощі, адже, як зазначає автор, люди не могли б

приймати невідкладні рішення. Келлі наводить приклад гри в бейсбол. М'яч летить в голову. Якщо використаємо тип конструкту – прогностичний, тобто почнемо інтерпретувати це зі всіх сторін, м'яч вдарить нас по обличчю, то напевне, краще було б інтерпретувати м'яч за допомогою конструкту упередження [3, с.441].

Проте Келлі стверджував, що якщо ми не хочемо бути зашкарубленими інтелектуально, ми маємо включати прогностичний тип конструкту. Таким чином, всі типи конструктів є необхідними для пояснення феноменів цього світу.

Типи конструктів у міжнаціональних стосунках можна використати для визначення рівня сформованості знань, почуттів, поведінки у цій сфері. Адже погляди людей полікультурного суспільства можуть бути як упереджені, стереотипні так і альтернативні.

Джордж Келлі розвинув ідею про зміни у системі конструктів. Він стверджував: «Конструктна система людини змінюється у відповідності з успішністю інтерпретації повторних явищ» і Келлі розглядав особистісні утворення як сукупність гіпотез, які постійно перевіряються досвідом. Зворотній зв'язок дає людині можливість оцінювати наскільки вони підтвердились і це призводить до змін конструктів, які використовуються як нові гіпотези для послідовної зміни системи. Людина набуває незначного досвіду, або й зовсім його не набуває, якщо після нових подій вона інтерпретує їх за старими стереотипами [7]

Отже, за теорією Келлі, люди відрізняються один від одного настільки, наскільки по різному інтерпретують події. Логічним продовженням цієї думки може бути те, що схожими вони можуть бути і за ознакою співпадіння інтерпретацій. З цього приводу Д. Келлі висловлювався: «Якщо людина інтерпретує досвід якоюсь мірою подібно до того як це робить інша, тоді її психічні процеси подібні психічним процесам іншої людини» [6]. Ця ідея виражена у спільнотах. Подібність очевидна серед представників однієї культури. Келлі підкреслював, що люди однієї культури інтерпретують свій

досвід майже однаково. Культурний шок виникає на основі того, що людина зустрічається з представниками іншої культури, що містить багато відмінностей. Дослідження в цьому напрямку підтверджують те, що культурні відмінності полягають в різних конструктах, які використовують люди. Інший важливий аспект теорії особистісних конструктів щодо стосунків між людьми відображений у висновку про співдружність, у якому формулюються умови, що необхідні для ефективних міжособистісних стосунків: «Одна людина може відігравати роль у соціальному процесі, включаючи іншу людину тією мірою, в якій перша аналізує інтерпретаційні процеси другої». Інакше кажучи, щоб плідно взаємодіяти з іншим, людині варто інтерпретувати певну частину конструктної системи цього іншого. Проте цей висновок не допускає думки, що люди можуть взаємодіяти лише тоді, коли у них схожі системи конструктів. Згідно з теорією Келлі для гармонійної соціальної взаємодії необхідно, щоб одна людина «поставила себе на місце» іншої з метою кращого розуміння і прогнозування її теперішньої і майбутньої поведінки. Для того щоб брати участь у соціальному процесі і, при цьому, приєднувати сюди іншу людину, не обов'язкова її згода, варто лише зрозуміти хід її думок і діяти у відповідності до своїх конструктів. Твердження про те що стійкі і щирі людські стосунки не можуть розвиватись, якщо хоча б один із них не прагне стати на місце іншого, може пояснити ті проблеми спілкування, які виникають у людей у різних ситуаціях, починаючи із повсякденних стосунків і закінчуючи міжнародними [3, с.451]. Мир, злагода залежить від можливостей людей точно аналізувати інтерпретаційні конструкти інших. Звідси впливає думка про те, що необхідною умовою формування міжнаціональної толерантності особистості є пізнання поглядів, соціальних установок, цінностей, мотивів поведінки людей інших культур, і врахування їх у побудові стосунків.

Отже теорія Келлі може слугувати теоретичним підґрунтям для формування міжнаціональної толерантності особистості

Список літератури

1. Борейчук І.О. Толерантність як компонент полі культурності педагога // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / І.О. Борейчук, М.М. Гон. – К.:Міленіум, 2010.– Вип.10. – С.123 – 129.
2. Грабовська С.Л. Виміри толерантності: психологічний ракурс// Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / С.Л.Грабовська, Д.В.Мельник. – К.:Міленіум, 2010.– Вип.10. – С.129 – 140.
3. Хьелл Л. Теории личности: основные положения, исследования и применение / Л. Хьел, Д. Зиглер – СПб. : Питер, 1997. – 608 с. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Франселла Ф. - Новый метод исследования личности. Руководство по репертуарным личностным методикам / Ф. Франселла, Д. Баннистер – Изд. М.: Прогресс, 1987.– 236 с.
5. Organizational Communication: An Interdisciplinary Perspective. Newbury Park, CA: Sage, pp. 264-295. [[http://www.uky.edu/~drlane/cjt601/cjt601team project](http://www.uky.edu/~drlane/cjt601/cjt601teamproject)].
6. Applications and articles related to Kelly, PCP and the repertory grid, including a web tool that helps elucidating constructs and graphing the resulting grid. [[http://tiger.cpsc.ucalgary.ca:1500/ Web-grid II](http://tiger.cpsc.ucalgary.ca:1500/Web-gridII)].
7. Kelly G (1970)/ A brief introduction to personal construct theory. In D. Bannister (Ed.). Perspectives in personal construct theory (pp. 1– 29).New York^ Academic Press.
8. Triandis, H. C. and Albert, R. (1987). Cross-cultural perspectives on organizational communication. In F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts and L. W. Porter (Eds.), Handbook of organizational communication. Beverly Hills, Sage. pp. 264–295.